

רבי שמעון גרינפעלד זצ"ל
אבד"ק סעמיהאלי, בעל שו"ת מהרש"ג

בדין הפסיד מעותיו ע"י אונס במסחר של שותפות

בעזה"י עש"ק תשא תרפ"ד סעמיהאלי יע"א

שוכ"ט לכבוד ידידי הרב הגאון חו"ב כש"ת מו"ה יצחק טיגערמאן נ"י אב"ד דק"ק ט' ליק יע"א

אחדשה"ט בדבר ראובן שנתן לשמעון בשנת 920' למספרם עשרת אלפים קראנען על מיסחר בהמות לשותפות ויצא הפקודה מהממשלה לקח חצי המעות ולחתום הנשאר, והלך שמעון וחתם המעות וממילא נלקח ממנו החצי ועתה טוען ראובן שיחזיר לו כל העשרת אלפים בשלמות, ושמעון אינו רוצה להחזיר רק חמשה אלפים הדין עם מי עכתו"ד שאלתו.

והנה מעכ"ת הביא דברי הש"ע בח"מ סי' קע"ו סעי' ה', דאם עדיין לא הוציאו המעות ופחתו מחמת המטבע ששינה המלך או אנשי המדינה, ההפסד הוא לפי המעות ולא ביאר מעכ"ת היטב בכתב מה כוונתו בזה אם כוונתו לומר דלפי"ז ה' לנו לומר דההפסד בנדון שלנו הוא על ראובן לבדו שהרי הוא הוא הבעל המעות, וממילא א"צ שמעון להחזיר לו רק חמשה אלפים קראנען, כי ראיתי למעכ"ת שכתב בסוף דבריו שההפסד הוא בשוה, ומבואר מזה דשמעון צריך להחזיר לראובן סך שבעה אלפים וחמש מאות קראנען שהרי ההפסד מהחמשה אלפים קראנען הוא על שניהם וא"כ ממילא צריך שמעון לשלם מכיסו חצי ההפסד.

אך יהי' איך שיהי' כוונת מעכ"ת, לדינא נ"ל כמו שכתבתי באחרונה, דההפסד הוא על שניהם, והיינו שיהי' הפסד"ד שמחויב שמעון להחזיר לראובן סך שבעה אלפים וחצי קראנען, ומשום דלדעתי אין זה ענין להא דסי' קע"ו סעי' ה' הנ"ל דהתם שאני דשינה המלך המטבע, או אנשי המדינה, ואפי' בגזילה יכול לומר לו הרי שלך לפניך כמבואר בסי' שס"ג, וכן בהלואה מה שהלוהו משלם לו כמבואר בסוף סי' ע"ד, אבל בנידון שלנו שלקחה הממשלה החצי מהמעות, הוא דין אחר, והוא דומה ממש לראובן שנתן לשמעון עשרת אלפים על מסחר בשותפות וכשהלך בדרך עם המעות לקנות סחורה בא עליו אנס ולקח ממנו החצי דבכה"ג פשיטא דכיון דנתן לו מעות על חצי רווח בשותפות, הרי פשיטא דגם להיזק הוא בשותפות ואין חילוק מאיזה צד שיצמח ההיזק בין אם יצמח מחמת הזלת הסחורה בין שיצמח מחמת שריפת או גזילת גזלן הסחורה, כל שיהי' כאן היזק ההיזק הוא על שניהם בשוה כמו שהרווח הוא לשניהם בשוה דבכה"ג פלגא מלוה ופלגא פקדון הוא כמבואר בב"מ בפ' המקבל ובכמה דוכתי ביו"ד סי' קע"ז, דמה"ט שייך בו ריבית ומחויב ליתן לו שכר עמלה, ומחלק הפקדון ההפסד הוא על הנותן המעות ומחלק המלוה ההפסד הוא על המקבל המעות, וא"כ הה"ד בנדון שלנו הממשלה שלקחה משמעון חמשה אלפים קראנען הוה כמו גזלן שגזל ממעות השותפות חמשה אלפים קראנען שההפסד הוא לאמצע.

ואין להקשות ולומר דסוף כל סוף הרי שייך טעמו של הסמ"ע שם בסי' קע"ו דאף אם ה' נשואים המעות ביד הנותן ה' בא ההפסד, וא"כ י"ל דאינו דומה לאם נגזל ממנו בדרך, דאז יש מקום לומר דרך העסק הוא שגרם אל ההפסד, דאם לא העסק לא ה' נגזל מהמעות לכן שפיר הוי ההפסד של שניהם, אבל בנדון שלנו דהממשלה גזרה לקח המעות ולחתום הנשאר, הרי גם אם היו נשואים המעות אצל הנותן ג"כ ה' בא עליהם הפסד זה, וא"כ לא נצמח ההיזק מכח המוסחר, וא"כ ראוי לומר דההפסד יהי' על הנותן לבדו אשר הוא בעל המעות, אבל זה ליתא

דהרי כל מי שבקי בדינא יראה להדי' דבכל מקום שהדין הוא שהמקבל חייב באונסין, הוא חייב אף על אונסין כאילו שהיו ידועים שגם אצל הנותן ה' באים.

והרי בב"מ פ' המפקיד מבואר דשואל חייב במתה ואע"ג דמבואר שם בפ' הנ"ל דמלאך המות מה לי הכא מה לי התם, וא"כ למה יהי' השואל חייב במתה הבהמה, כיון דגם בבית המשאיל היתה מתה, אלא ודאי ש"מ דכל מקום דחייב באונסין, אזי חייב אע"ג דהי' האונס אירע גם בבית התובע, וא"כ הה"ד בנדון דידן כיון דדינא הוא דהמקבל מעות מחברו על עסק הוי פלגא מלוה, וחייב על החצי באונסין א"כ חייב עליה באונסין כאילו אע"ג דהי' האונס מגיע גם בבית המלוה, וא"כ הכי נמי טענת הסמ"ע לאו טענה הוא, והמקבל המעות חייב בחצי המעות על האונס שלקח אותם הגזלן, אע"ג דהי' האונס אירע גם אצל הנותן.

והנה במה שטען הנותן שהי' לו להחזיר המעות ולא להחתימם, נכונים דברי מעכ"ת דאין זו טענה דשפיר הי' מתיירא המקבל שיופסד הכל בהעברת הזמן, ולא נוכל לחייבו מצד זה.

ובספק השני שכתב מעכ"ת דהמקבל שכבר נתן כל העשרת אלפים להנותן, אולם אמר לו שחמשה אלפים נותן לו בתורת הלואה שכן אמר לו הנותן שהוא דחוק למעות ויחזיר לו אח"כ הסך חמשה אלפים, אולם אח"כ דחהו בלך ושוב ערך שלשה שנים, ועתה תובע המקבל להחזיר לו מעותיו כפי הקורו שהי' להם אז בציריך שהוא כמה מאות פעמים יותר משל עכשיו, וכתב מעכ"ת שלדעת מהרש"ל המובא בש"ך ח"מ סי' ע"ד ס"ק כ"ז והחזיק בידו החת"ס בח"מ סי' נ"ד [וסי' ע"ד] הדין עם המקבל התובע, ורק שהש"ך והתומים שם בסי' ע"ד חולקים על המהרש"ל והוי ספיקא דדינא, וא"א להוציא מיד המוחזק, ודבריו נכונים, ואוסיף דמלבד דאנכי בכמה תשו' ולהרב מסאבאסלוי החזקתי בדברי הש"ך והתומים, ותמהתי מאוד על החת"ס דנראה המפרש בדברי תשו' מהר"מ שהמרדכי בפ' הגזל עצים הי' זר שא"א להעמיס כלל בדבריו, אלא נראה לפרש שהפי' בתשו' מהר"מ הנ"ל כמו שפירשו הש"ך והתומים בדבריו, גם תמהתי עוד על החת"ס בהשגתו על התומים שם, שנראה לכל שדברי התומים נכונים, מלבד כל הנ"ל נראה דגם החת"ס ומהרש"ל אפשר דלא מייירי אלא באם נפסלה המטבע לגמרי דאינו יוצאה בהוצאה כלל, אבל באם המטבע לא נפסלה לגמרי רק שהוזלה אבל עדיין יוצאה, דבכה"ג בהלואה אין כאן ספק כלל דלכ"ע מחזיר לו המטבע זלה כמו שהוא כמבואר בנתיבות בסוף סי' ע"ד, ובחו"ד ביו"ד סי' קס"ה, ובחת"ס בעצמו בכמה תשובות, בכה"ג גם המהרש"ל והחת"ס מודים דאף דהלוה דחה את המלוה בלך ושוב, והוזלה המטבע או הבאנקאנטען, מ"מ א"צ לשלם לו רק באנקאנטען זלים כמו שהם דדמי' לגמרי למלוה את חברו סאה חטים והוזלו דמשמע דאף דהלוה עיכב מלפרע בזמנו מ"מ א"צ לשלם אלא סאה חטים זלים כמו שהם עכשיו.

איברא דראיתי בס' מחנה אפרים בדיני ריבית סי' מ', ובס' שער משפט על הח"מ בס"ס ע"ד, ובאבני מילואים על האהע"ז בסי' קי"ד סק"א שמוכיחים מן הירושלמי שהביא הרא"ש בכתובות פ' הנושא, ושם באהע"ז בסי' קי"ד דמבואר שם דהמתחייב לזון לאחד חמשה שנים, ולא זן אותו וחמשה שנים הראשונים היו המזונות ביוקר ושוב הוזלו, דאם העכבה הי' ממנו מחויב לשלם כשעת היוקר יעווי"ש ברא"ש ובש"ע שנפסק כן בלי שום חולק, וא"כ מוכיחים מזה, דהה"ד במי שחייב לחברו חטים, ועיכב ולא שילם לו בזמן פרעון ושוב הוזלו החטים דמחויב לשלם כשעת היוקר עיי"ש בדבריהם, וא"כ הרי דס"ל כן אפי' בלא נפסלו רק בהוזלו ג"כ הדין כן, וא"כ לפי דבריהם ג"כ הנדון דידן דעיכב מלשלם שלא כדין ושוב הוזלו הבאנקאנטען, הי' ראוי להיות הדין שהי' מחויב לשלם כפי הקורו שהי' להם אז בציריך.

אמנם אני כתבתי במק"א לדחות דבריהם דאין ראי' כלל מן הירושלמי ומהך דינא המובא באהע"ז סי' קי"ד ומשום דהתם שאני שנתחייב רק במזונות של החמשה שנים הראשונים, ולכן באם עיכב ולא נתן הוא מחויב לשלם מה שהוציא הלה אז על מזונות, וכיון דאז הי' המזונות

ביוקר, ממילא מחויב המתחייב לשלם ביוקר שהרי הוא נתחייב ליתן מזונות או דמי מזונות של אז [וביותר מזה נ"ל דמי שנתחייב לזון את חברו חמש שנים וחברו סבל באותם החמש שנים רעב, ג"כ אינו יכול לתבוע מחברו, רק מזונות קלים כמו שאכל, ולא יכול התובע לומר אני סבלתי רעב לעצמו, ואתה תשלם דמי מזונות טובים או בינונים, ומשום דגם המתחייב יכול לומר, אני לא התחייבתי את עצמי אלא מה שתאכל, ואם לא אכלת רק בדוחק גם אני איני משלם אלא בדוחק כפי מה שאכלת, דוגמא למה דמבואר בב"ק פ' החובל, וברמב"ן על התורה בפ' משפטים לענין חובל בחברו דחייב ברפואה, דאם הלה אינו רוצה לרפאות את עצמו, אין הלה מחויב לשלם שכר רפואה, וכן משמע ברמב"ם בפ' המשניות בפסחים גבי חזקיה שגנו ספר רפואות שכתב דחולה ורעב הם שווים, דרפואה של הרעב הוא שיאכל, עיי"ש, וכיון שכן כשם שאין החובל מחויב לשלם שכר הרפואות כשאין הלה מרפא את עצמו, הה"ד המתחייב במזונות אינו מחויב לשלם כשאין הלה אוכל ומסגף עצמו ברעב, וכיון שכן מובן ממילא דעיקר החיוב של מי שמתחייב עצמו לזון לחברו הוא זה, שהוא מחויב לשלם על מה שהוציא חברו באותן השנים בעד מזונות, ולכן שפיר הדין דאם אז ה' זמן היוקר מחויב לשלם ביוקר שהרי עכ"ח אכל מזונות יקרים בזמן היוקר, והוא מחויב לשלם בעד אותן המזונות אבל במתחייב לחברו חטים או באנקאנאטען, אף שעיכב ולא פרע בזמנו ושוב הוזלו החטים או הבאנקאנאטען, כיון דלא נתחייב במזונות, וגם המלוה לא ה' צריך דווקא לאכול אותן החטים או הבאנקאנאטען, ורשות ה' בידו להניחם בתוך גנזיו, א"כ אף שהלה עיכב מ"מ אין לחייב אותו במה שהוזלו, דלא הוי אלא גרמא בנזקין, ובפרט דלא ה' ידוע אז בשעת העכבה שבבירור יוזלו, ונדחו דברי המחנה אפרים והשער משפט והאבני מילואים הנ"ל בסברא נכונה, באופן שנראה שמעיקר הדין אין אנו יכולים לחייב את ראובן לשלם המעות כפי הקורז של ציריך אז בשעת ההלואה, אף שראובן עיכב הפרעון שלא כדין ודחהו בלך ושוב.

ומ"מ ראוי ונכון למעכ"ת לפשר בענין זה, ואין כאן חשש ריבית, דכבר כתבתי בתשובה להרב דק"ק ריטשע נ"י, דנראה דבכה"ג אין כאן דררא דריבית, וכמש"כ במחנה אפרים בדיני ריבית סי' כ"ז דריבית לא הוי אלא כשהיתרון נותן בתורת אגר נטר, משום שהמתין המלוה במעותיו, וכדאמר' בפ' איזהו נשך כללא דריביתא כל אגר נטר ל' אסור, אבל כאן אין נותן בתורת אגר נטר אלא משום דהמלוה נפסד במה שירדו הבאנקאנאטען כמה מאות מעלות אחרונות, ונותן רק למלאות ההפסד של המלוה, בכה"ג נראה ומסתבר דלית ב' משום ריבית, ולכן נהי דמצד דינא דממונות אפשר דאין לחייב את הלוה לשלם יותר ממה שקבל, אבל מצד גרמא וחייב לצאת ידי שמים יכולין לכוף אותו לפשר להוסיף איזה סך על מה שקבל שהפסיד ע"י שעכב הלה את הפרעון, ולית ב' משום ריבית ושאני היכא דאין כאן הפסד אלא מה שלא הריח, משא"כ בנדון דידן שהוא מפסיד מן הקרן שלו כנ"ל.

והנה ראיתי בדברי מעכ"ת שלא העיר כלל, במה שכתב בציור השאלה, שראובן ה' סבר וקיבל להחזיר החמשה אלפים קראנען וקבל אותם רק בתורת הלואה, א"כ לכאור' איך יכול לטעון אח"כ שא"צ כלל להחזיר אותם, והבנתי מזה שדעת מעכ"ת דלא אמר' בזה נתפייס, ומשום דנראין הדברים דלא אמר כן אלא שיה' מוחזק בהמעות שהרי אח"כ דחהו שלש שנים בלך ושוב, וגם עתה טוען שאינו מחויב להחזירם, ונ"ל ג"כ דיש מקום לומר כן וכמו דמבואר כעין זה בח"מ סי' פ"ג סעי' ב' ושם בהג"ה בסוף אקבלם לעצמי ומה ששתקתי כדי שתתן לי המעות עכ"ל, והה"ד בנדון דידן רצה ראובן רק שיה' המעות בידו, אבל מעולם לא נתפייס.

והנה האמת אגיד שאכתי דין זה צריך ביאור רב, מפני ב' דינים המבוארים עוד בח"מ סי' קע"ו חדא בסעי' ו' דיש אומרים דשותף לא נשתעבד לשלם מביתו, ולפי"ז כאן ששמעון לא הניח כלל מעות לתוך השותפות א"כ אם נחייבנו לשלם מה שנפסד ע"י הסטעמפלן הרי נחייב אותו לשלם מביתו, אך יש בזה מבוכה בקצוה"ח ובפ"ת סק"ח בשם השבו"י דבכה"ג דלא הניח כלל רק נוטל

רווח בשביל שמתעסק אפשר מחויב לשלם גם מביתו. ב] מפני הדין המבואר שם בסעי' ז', דבנגנבו או אבדו חולקין ההפסד לפי המעות, והש"ך כתב שהוא תוספתא מפורשת, ובנתיבות כתב שאינו מפורש עיי"ש, ועכ"פ הי' מוטל עלינו לבאר דין זה, אך מה נעשה שלא למדתי עתה [רק זמן רב קודם] דינים הללו, ומפני כובד עול גליות, וכובד עול פרנסה המוטל עלינו וחולשת גופינו ושכלנו, אין בכחנו עתה לבאר דינים הללו, וכבר טרחנו עד מקום שידינו מגעת, ונ"ל שהרשות והחויב על מעכ"ת לפשר בזה כפי ראות עיניו וכמבואר בח"מ סי' י"ב סעי' ה' ימחול מעכ"ת שהוא כלל גדול לכמה פעמים בזמן הזה שגם בירושלמי מבואר דלית דחכים האידנא למידן דין תורה.

והאמת אגיד, דאף דאני דוחה לפעמים דברי מעכ"ת הוא רק כדרכה של תורה זה בונה וזה סותר אבל בדרך כלל אני נהנה ממכתב מעכ"ת, שראיתי שהוא מייגע את עצמו לחפש כל דין בש"ע ובאחרונים וד' יחזק אותו ויברך אותו בכל הענינים כאות נפשו ונפש ידידו דו"ש וש"ת בלונ"ח.

שמעון גרינפעלד

והנה דברנו עם הגאון הנ"ל אודות הוואלאריזערונג ואמר לי עפי"מ שכ' התוס' בב"ק צ"ז שאם לא פסלה מלכות אז הוי כהאי דב"מ ע"ה מלוה אדם כור חטיין, הוולו נותן חטיין הוקרו נותן דמיהן דיש לחלק בין חטים שהוולו שעכ"פ נוחין לו מה שלוה ממנו ואותו הנאה שהי' לו בביתו מכור חטיין יש לו ג"כ עתה משא"כ בכסף שהי' לו רק למשא ומתן ועכשיו אינו שוה למו"מ כמעט כלום או מיעוט הרבה אפשר לחלק ולומר שאינו דומה ואולי זה הכריח לרמב"ם שהובא בחו"מ סי' ע"ד שחולק על התוס' – ע"כ יש לפסוק בכה"ג ב' שלישים לתבוע הוואלאריזערונג כמו שמבואר בב"מ מ"ב ברש"י דמי הבשר שהטיל פשרה לשלם שני שלישים – וכהובא בפ"ת לחו"מ סי' י"ב סק"ב משבו"י ובדברי גאוני' פשרה אות א'.

השמחה ממעטת כח הגשמי

טעם המצוה לשמח חתן וכלה. דהנה העיקרים כתב דשמחה נותנת קיום לדבר, והאדם ע"י הנשואין נעשה שיהי' קיום למינו לעד כמ"ש בשבע ברכות והתקין לו ממנו בנין עדי עד, ע"כ באה המצוה לשמחם, למען יהי' קיום לעד:

עוד טעם לשמחה. עפי"מ"ש הרבי מלובלין זצלה"ה הפירוש משנכנס אדר מרבין בשמחה, היינו שמרבים הסטרא דקדושה ע"י השמחה, ואב ממעטין בשמחה שממעטין הסט"א ע"י השמחה. ולפ"ז י"ל ג"כ בכל ענין ששייכת בו גם שמחה גשמית צריכין שמחה, וע"י השמחה משפילין את כח הגשמי שלו ששרשו בסט"א עד שתשאר רק המצוה לבדה מטוהרה בלי תערובת.

(שם משמואל פרשת תבוא - שנת תר"ע)